

Les cartes autògrafes de Francesc Eiximenis*

SADURNÍ MARTÍ
Institut de Llengua i Cultura Catalanes (Secció F. Eiximenis)

Són comptades les ocasions en què la llengua d'un autor medieval ha pervingut sense el pòsit abocat per copistes, caixistes i un exèrcit de lectors benintencionats. Aleshores podem observar detalladament els seus usos de llengua i estil, i enfocar amb lupa els seus costums gràfics, la seva puntuació i la seva impaginació. En àmbit català, coneixem alguns pocs exemples d'escriptura autògrafa medieval: una anotació marginal de Ramon Llull, una carta autògrafa d'Arnau de Vilanova, el *Torsimany* de Lluís d'Averçó i algun altre exemple escadusser, com les dues cartes autògrafes de Francesc Eiximenis.¹ La present comunicació pretén establir una edició diplomàtica d'aquestes dues darreres cartes, com a treball preparatori per a un estudi paleogràfic i lingüístic d'aquests autògrafs.²

Les dues missives d'Eiximenis es conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA, Autògrafs, II-A.8) i van adreçades al mateix destinatari en diferents moments: la primera és una carta llarga adreçada a l'infant Martí el 1392; la

* Aquesta comunicació s'insereix en els treballs del grup de recerca DGES PB 98-0462, el qual està elaborant l'edició crítica de diverses obres de Francesc Eiximenis.

¹ Sobre aquests testimonis autògrafs, vegeu ara l'article de Gimeno Blay (2002), amb descripcions detallades i referències bibliogràfiques actualitzades. L'excel·lent article de Jacques Monfrin 1967 descriu els continguts de la biblioteca d'Eiximenis a partir de l'inventari postmortem dels béns de la seva cel·la. Entre els diversos ítems hi podem observar diversos plecs autògrafs de diverses obres eiximenianes que el notari identifica com «de la mà del mestre». Malauradament no s'ha trobat cap rastre d'aquests plecs.

² L'estudi de la seva llengua ja es reclamava –ja fa uns quants anys– en paraules Modest Prats i Pep Nadal: «És realment una llàstima la manca d'estudis sobre la llengua eiximenisiana perquè difícilment podríem trobar una font més rica d'informació [...]. La seva obra ens permetria entrar en un món lingüístic particularment ric, lluny de l'encotillament que significa moltes vegades la traducció dels clàssics» (Nadal i Prats 1986, pp. 439-480). Potser la represa de l'edició de les *Obres* de Francesc Eiximenis (impulsades entre d'altres per Modest Prats) serà un bon moment per establir dades sobre la llengua i el lèxic del franciscà, que ha de constituir una aportació prou rellevant al coneixement de la llengua catalana medieval.

segona, més breu, va dirigida al ja rei Martí, el 1396. La primera carta és un bifoli escrit a fins al *recto* de la segona. El full desplegat amida 302 x 223 mm. Consta de 95 ratlles de text repartides en 19 paràgrafs de 3 o 4 línies de lletra minúscula. La segona carta és un full solt que amida 290 x 210 mm. S'hi observen filigranes. Té 25 ratlles de text. Totes dues cartes semblen els originals que el menoret va enviar a Martí (i per tant s'haurien conservat als registres privats del rei) i encara conserven els plegats originals i diverses marques interessants. A l'adreça de la primera s'hi llegeix: «Amonseyor lo duch / en cicilja»; a sota duu l' anotació (cancel·leresca) «responsum est»; la segona, està adreçada «Al molt alt e poderos princep e seyor / Monseyor lo Rey», i s'hi llegeix amb dificultat l' anotació cancel·leresca: «Magistri Francisci Eiximeni, sante francisco ... , expetiti a juratis e concilio valentie pro negocio adventus domini summi pontifici ad hanc terram. Datum perpiniani xxvj marcij».

Aquestes cartes, tot i haver estat editades (i reproduïdes fotogràficament) diverses vegades, mai no havien estat editades des d'un punt de vista diplomàtic i acompanyades d'un aparat de transcripció exhaustiu.³ En la transcripció de les cartes segueixo escrupulosament les solucions gràfiques del documents i les seves unions i separacions de paraules. Indico entre parèntesis { } les lectures dubtoses, comentades a les notes, tot sovint degudes a forats o a fragments del text esborrats o de mal llegir. Dono ratllades les paraules que Eiximenis va cancel·lar en el text (generalment amb dues línies horitzontals), entre parèntesis angulars < > el text que Eiximenis va afegir a la interlínia, i que indicava amb una invertida (^) a sota de la línia. S'indiquen amb punts les lletres il·legibles del tot. La lletra de Francesc Eiximenis és una cursiva documental típica de finals del s. XIV, i com a tal està farcida d'abreviatures. La primera carta té una escriptura minúscula, a voltes difícil de desxifrar, que contrasta amb l'espai abundant en blanc que s'ha deixat en el plec, i amb la netedat de la segona carta.⁴ En apèndix s'edita el text de les dues cartes aplicant-hi els criteris corrents a les *Obres* de Francesc Eiximenis, i es reconstrueixen entre corxets aquelles paraules totalment il·legibles en els autògrafs però deduïbles del context.

³ La primera carta va ser editada per Rubió 1909-1921, vol. I, pp. 399-403; la segona es troba transcrita, amb una reproducció fotogràfica, a Riquer 1984, vol. II, p. 319.

⁴ Es poden veure reproduccions detallades de les dues cartes a la pàgina: www.udg.es/ilcc/narpan.htm.

Edició diplomàtica

I

[València, 15.7.1392]

- ¹ Molt alt p(ri)ncep eseyor / p(re)mesa deguda reu(ere)ncia ala u(ost)ra altea /
sapia la u(ost)ra saujea / q(ue) estam totz deça ab gra(n)
- ² {go}g ealeg(ri)a / oida lagracia emis(er)ico(r)dia q(ue) mjraculosame(n)t la
o(mn)ipote(n)cia de n(ost)ro seyor deu ha {o}brada en uos / car
- ³ siatz cert seyor / q(ue) v.... fet es estad. sola obra de deu / attes ço q(ue) fet
auez / e attes u(ost)ro au(er) epod(e)r el(e)s alt(re)s co
- ⁴ sas n(e)cc(essari)as / e attesos los pasatggas d(e)ls alt(re)s ça prop pasatz
co(m) ses son estatz i(n)p(ro)sp(er)atz axi co(m) lo d(e)l duc de(n)jou e
d(e)l duc d(e)l encast.. / p(er) q(ue) resta q(ue) p(er)tal q(ue) aq(ue)ll
pod(e)r q(ui)us ha gujat nos pa(r)tescha d(e)uos ans uos fo(r)tifich eus
- ⁵ ferm / q(ue) uos molt m(e)s q(ue) daba(n)s siatz attes / al seu s(er)uey / e
adorar les lo pus souj(n) / epus deuotame(n)t e afer
- ⁶ justicia drete eneta e(fer)ma e(con)tinua atotz uost(re)s uasaylls / nep(er)ho(m)
d(e)l mo(n) fasat. r(e)s (contra) deu / eab ayta(n)t
- ⁷ uos sotz sus aemp(er)toste(m)ps
- ⁸ ¶It(em) seyor molt alt sapia la u(ost)ra reu(ere)ncia / q(ue) yous he aesc(ri)ura
d(e) n(e)cc(essi)tat ço q(ui)s seguex / ço es q(ue) uos ti(n)
- ⁹ guatz gra(n) gua(r)da sobra u(ost)ro fyll en sp(eci)al car axi m(e)s comanat / ço
es enson me(n)gar beura jaura / e en
- ¹⁰ pendra reu(ere)ncias que nosia tocat p(er) nagu / se(m)bla(n)t dich auos ep(er)
gra(n) causa / be q(ue) nous puxa nom(e)nar los
- ¹¹ factors / mas queus placia q(ue) toste(m)ps catala(n)s fasen en uos e en ell
aq(ue)st s(er)uey / ne for. els yam(e)s nous
- ¹² te(n)gatz p(er) segurs / euaga fora tot ho(m) q(ue) puxatz au(er) p(er) sospitos
enq(ui)na q(ue) man(er)a ¶lep(er) aço en sp(eci)al aco(r)de ab la
- ¹³ seyora duquesa q(ue) p(re)gas ans q(ue) manas sens oir lo (contra)ri alu(ost)ro
car ebo(n) s(er)uidor en nicolau pugad(e)s q(ue) sens
- ¹⁴ tota dilacio anas auos / ~~eus~~ eus i(n)fo(r)mas sobra l(e)s ditas cosas ealt(re)s
moltas q(ue) el uos ha adir / axi co(m) aq(ue)ll
- ¹⁵ q(ui) sap tota exa t(er)ra p(er) exp(er)ie(n)cia / eus ha si(n)gular amor e
afeccio auos e atot ço q(ui) u(ost)ro es / e p...a fe seyor
- ¹⁶ no co(n)t(re)sta(n)t sa ep(ro)posit d(e) no nauegar daq(ui)aua(n)t / el
acc.ta los p(re)chs dela dita seyora sens tota

- 17 resiste(n)cia / ofire(n)t sa toste(m)ps atota cosa ael posibla p(er) la u(ost)ra
honor eujda ac(re)xer ea(con)s(er)uar fo(r)t lib(er)alme(n)t
- 18 ¶It(em) seyor p(er) f(er)mar u(ost)ra seyoria / ep(er) ajustar uos mils abdeu
uos placia / anar ab exa ge(n)t abtota u(er)itat g.acio
- 19 itat sens p(re)judici d(e) justicia / nagu noy p(re)na i(n)juria / sp(eci)alme(n)t
en muyll(e)rs ne endonas acostad(e)s / ne enbe(n)s
- 20 te(m)porals / axi abuos sia oit en sa justicia lo poch co(m) lo gra(n) / e r(e)gitz
uos toste(m)ps p(er) fa(m)osos ...seyll(e)rs / ne ecle
- 21 siastichs tracten fetz c(ri)mi(n)als / ne siatz ne fasatz yam(e)s r(e)s aseyalat
sens (con)seyll dome(n)s se(n)sats eteme(n)s deu
- 22 ¶It(em) seyor aue(m) totz gra(n) gog ca(n)t oim dir q(ue) auetz lib(er)alme(n)t
remun(er)atz u(ost)ros s(er)uidos etotz nich han esc(ri)t
- 23 fo(r)t longame(n)t agra(n) honor u(ost)ra / o seyor eco(m) sepeneden ara
moltz co(m) no sen anaren abuos die(n)s los ecle
- 24 siastichs q(ue) foren bisbas els seglars q(ue) foren richs home(n)s / egiten na
sospirs fi(n)s alce. / o deus equa(n)s ni irien
- 25 q(ue)ls sia ducta q(ue)ls agatz mest(er) ¶e encara abtot axo ueuretz q(ue) ni
iran moltz
- 26 ¶t(em) seyor molt alt auetz feta obra maraueyllosa / e delaq(ua)l auetz guayatz
nom p(er)petual dela gran p(ro)f(er)ta
- 27 q(ue) auetz feta alseyor rey p(er) pasar en sardeya / e auetz lo animat apasar /
e p(er) occasio daço trob ya se
- 28 go(n)s q(ue) og q(ue) li fa p(ro)f(er)ta de mj l eci(n)ccens bacinetz / gua(r)da..
açi qua(n)t hic ha q(ue) dir pe(n)sa(n)t lo s(er)uey poch que auem
- 29 aut / ab ta(n)ta co(r)tesia q(ue) enseyatz alat(er)ra
- 30 ¶It(em) seyor uos soplech q(ue) p(er)..l q(ue) u(ost)ro r(e)gime(n)t sia
toste(m)ps p(ro)sp(er)at eq(ue) muyratz ueyll eab h(er)eu e en sa(n)itat
d(e) u(ost)ra
- 31 p(er)sona q(ue) uos ap(re)s deu ho(n)rretz los p(re)latz els eclesiastichs
ereligiosos eto..s l(e)s cosas de deu / ne sofiratz q(ue) si
- 32 podetz au(er) altra hostal q(ue) yam(e)s p(re)natz posada encasas r(e)ligiosas
ne en esgleyas / nels tolгатz r(e)s d(e)l lur
- 33 ne sofiratz q(ue) altra ho fassa / sobra ..o siadeu plau uos sc(ri)ure
lo(n)game(n)t / ans he p(ro)posat d(e) acabar uos
- 34 .. li... que(m) faes come(n)çar onsia posat lo r(e)gime(n)t reyal / eus soplich
q(ue) fasatz t(re)ladar lo libra q(ue) he
- 35 ordonat d(e) caualeria ebo(n) r(e)gime(n)t dela cosa publica / car tot ho faretz
sc(ri)ure p(er) ce(n)t flori(n)s ep(er) meys

- 36 uos eals u(ost)ros lu(m) egran di(rec)tori entotz u(ost)ros afers
- 37 ¶Item seyor p(er)tal ca(n)t tot ho(m) cau leug(er)ame(n)t sopelech ala u(ost)ra
 altea / q(ue) u(ost)ros p(ecc)atz <e d(e)falime(n)s q(ua)ls q(ue) sien> sien
 axi amagatz q(ue) ho(m) d(e)l mon
- 38s sapia car aço p(ro)uocara uostro pobbla a au(er) uos engra(n) reu(ere)ncia
 / elo (contra)ri i(n)dujria me(n)ysp(re)u q(ui) enson cas
- 39 ... molt noura
- 40 ¶It(em) seyor fa mest(er) p(er)la(n)t ab deguda reu(ere)ncia ... siatz
 cle{m}e(n)t ...iados m(e)s q(ue) rigoros car cleme(n)cia ab
- 41 justicia fan fer(m) lo regna alp(ri)ncep / elo (contra)ri lo po(r)ta anore. /
 nuylte(m)ps ho(m) cru.. p(ro)sp(er)a alafi sego(n)s q(ue) posa la
- 42 s(an)cta sc(ri)pt(ur)a
- 43 ¶It(em) seyor deuetz eser toste(m)ps ab cara alegra / mas no molt rie(n)t / mas
 be acuylle(n)t / car masa ...ra
- 44 emasa p(er)lar .masa moura los uuyls elcap fan me(n)ysp(re)ar lo p(ri)ncep /
 el (contra)ri lo fa p(re)ar car es i(n)dici d(e)
- 45 saujea / laq(ua)l ab co(m)posta aleg(ri)a fa lo p(ri)ncep amabbla p(er) exces
- 46 ¶It(em) seyor ço q(ue) dit agatz dit sia / es uer q(ue) ans queu ato(r)guetz ho
 delib(er)etz be / car sobjrana honor efa
- 47 ma p(ro)cura al p(ri)ncep ques preu d(e) sap(er)aula es(er)ua jurame(n)s efe
 p(ro)mesa / esegura(n)ça dada / elo
- 48 con.....s una del(e)s majors erros elegeas q(ui) puxen se eser enlo p(ri)ncep
- 49 It(em) seyor uos placia q(ue) siatz lib(er)al / car tot lo mo(n) seguex lo seyor
 larch e gra(n) r(e)mun(er)ador efuig al auar
- 50 m{e}(m)breus la p(er)aula ablaq(ua)l Alexa(n)dra guaya li(m)p(er)i orie(n)tal
 / q(ui) era / mia sia la honor euostra la roba
- 51 no r(e)s me(n)ys emp(er)o esta be atot p(ri)ncep axi thesauritzar q(ue) no ces
 fer gra(n) be als seus / e aga aq(ue)
- 52 r(e)co(r)rega ente(m)ps d(e) n(e)cc(essi)tat
- 53 ¶It(em) seyor uos placia q(ue) tot estra(n)y sia abuos be r(e)hebut / e mal
 nouell yam(e)s no us torp / car aq(ui)s p(ro)ua

- 54 fo(r)t la u(ir)tut d(e)l p(ri)ncep q(ui) deu pe(n)sar q(ue) tota noujtat q(ua)l
q(ue) sia dauala d(e) deu / q(ui) laleua aba(n)s
- 55 al pacie(n)t q(ue) atot altra
- 56 ¶It(em) seyor uos placia eser amador d(e) las co(mun)itatz e dela cosa publica
/ e d(e) no pe(n)dra guerra sens
- 57 lur co(n)se(n)time(n)t / elauo(r)s fo(r)çat / neyam(e)s uuyllatz entrar nefer
entrar alt.a en bataylla si
- 58 p(er) pau podetz u(ost)ros fets t(er)menar / etoste(m)ps speretz uictoria d(e)
deu ¶enola at(ri)buatz aaltra p(er) r(e)s
- 59 ¶It(em) seyor queus placia q(ue) yam(e)s ho(m) cruel no posetz en regime(n)t
/ ne sosti(n)gatz tira(n)s ne res
- 60 q(ui) fauor lus do / car tiran es la pus fera ecruel bestia q(ui) sia elmo(n) /
lamo(r)t d(e)l q(ua)l es ujda d(e)l pobla
- 61 ¶It(em) seyor agatz p(er)sonas sta(n)s end(e)uocio q(ui) toste(m)ps p(re)guen
deu p(er) uos / eno cauretz jam(e)s / siatz cert
- 62 seyor q(ue) oracio(n)s d(e) sa(n)tas p(er)sonas uos sostenen / eus han dada
honor / en sp(eci)al ma d(e)ls
- 63 frar(e)s dela ual d(e) jh(es)u(crist) / epuys l(e)s d(e)ls frar(e)s d(e) se(n)t
fra(n)cesch los q(ua)ls auetz oblidatz d(e) totz pu(n)s
- 64 deus uos ho p(er)do / dich uos en u(er)itat q(ue) en aq(ue)st co(n)ue(n)t sa fa
tot jor(n) sp(eci)al oracio p(er) uos ep(er) lo se
- 65 yor Rey u(ost)ro fill ep(er) u(ost)ra expedicio r(e)gime(n)t ujda esaluacio / e
es lo co(n)ue(n)t pobra car nos
- 66 no aue(m) rendas / edo(n)chs seyor tramatz al co(n)ue(n)t qualq(ue) poch
d(e) fo(r)me(n)t o uns deu o ui(n)t flo
- 67 ri(n)s daq(ue)ls q(ue) deus uos ha datz / elauors cantare(m) ebalarem dauant
jh(es)u(crist) ese(n)t fra(n)cesch ec(ri)darem
- 68 p(er) l(e)s tronas ujua ujua lo seyor duch d(e) cicilja
- 69 ¶It(em) seyor fa mest(er) queus (con)u(er)tiatz un poch ase(n)t fra(n)cesch
q(ue) nol laxetz d(e) tots pu(n)s / ab pocha me
- 70 sio porietz fer una casa asogorb / p(er) q(ue) seyor placieus q(ue)ley fasatz
- 71 ¶It(em) seyor placieus d(e) au(er) m(e)mo{ri}a co(m) en Nicolau pugadas uos
ha s(er)uit molt enlo pasat e ara en

- 72 lo p(re)se(n)t ed(e) gra(n) cor es(er)uira toste(m)ps / p(er) queus placia q(ue)l
r(e)gua(r){don}etz sego(n)s ques p(er)ta(n)y ala uostra
- 73 mag(n)ific(e)ncia / car fylla te ya gra(n) p(er) amaridar q(ui) espera la u(ost)ra
mis(er)ico(r)dia ¶laxi mat(e)x auetz aq(ui)
- 74 ab ell mat(e)x altra bo(n) s(er)ujdor en math(e)u ujdall <d(e)> nobla cor
emuers tot u(ost)ro s(er)uey / lo q(ua)l pot obligar
- 75 lau(ost)ra seyoria p(er) atoste(m)ps ajuda(n)t lo en sos afers efae(n)tl.
mis(er)ico(r)dia / gra(n) amor seyor uos
- 76 han aq(ue)stz dos
- 77 ¶It(em) seyor laseyora duquesa es be sana p(er) gracia d(e) deu / ebe alegra
p(er) los bo(n)s nouels q(ue) totz dias
- 78 ou d(e) uos / eoira milo(r)s siadeu plau ¶seyor tenitz fer(m) en u(ost)ro cor
q(ue) lo u(ost)ro anar d(e) cicilia aalcu(n) gran
- 79 cap e aseyalat uj(n)dra abdeu / daço cre. q(ue) {m}olt nagatz ligit eoit / p(er)
q(ue) nomen cal pus sc(ri)ura.
- 80 ¶Yo seyor ma r(e)coma(n) hu(m)ilme(n)t toste(m)ps enla u(ost)ra gracia
em(er)ce ap(er)eyllat toste(m)ps als u(ost)ros manamens
- 81 destz jor(n)s faem gran solle(m)p(n)itat açi enla p(er) lau(ost)ra ujectorya
chonor / e yo p(re)yque / etota lage(n)t
- 82 feu aq(ue)ll jor(n) gra(n) solle(m)p(n)itat <festa> e ab gra(n) aleg(ri)a / tot
ho(m) d(e)...ga (con)tinuame(n)t d(e) uos oir tot be emyllorame(n)t
- 83 enou(e)ll bo / car u(ost)ro be gl(or)ia es d(e) tota la nacio / e dela casa darago
sp(eci)alme(n)t ¶tot jor(n) seyor uos p(re)ch q(ue) siatz
- 84 entes engracias aaq(ue)ll q(ui) ta(n)ta gracia uos ha feta / e ap(re)s enlo bo(n)
r(e)gime(n)t / d(e)l pobla q(ue) nouelame(n)t
- 85 uos ha deus comanat ¶ep(er) dar gl(ori)a adeu / e auostra p(er)so(n)a ecasa
seg(ure)tat / uolrria fort q(ue) fa....z ley
- 86 nouela (contra) fetiyllers emetzjners / car he entes q(ue) aq(ui)s fan te(r)riblas
fetiyllas / p(re)ch jh(es)u(crist) q(ue) elsia
- 87 toste(m)ps en u(ost)ra gua(r)da / eus endreç eus salua p(er) sa m(er)ce / seyor
laseyora duquesa sacomana hu(m)il
- 88 me(n)t en u(ost)ra ~~gua(r)da~~ gracia / sapiatz seyor q(ue) uju axi co(m)
sep(er)ta(n)y d(e) dona excelle(n)t e sauja e de
- 89 muyll(e)r d(e) ta(n) gra(n) seyor / en molta honestat ebonea / ep(er) aytal sefa
tenir daua(n)t deu edauant
- 90 home(n)s ¶Iya sabetz ses n(e)cc(essi)tatz / ajudatz la p(er) amor d(e) n(ost)ro
seyor axi co(m) son estame(n)t req(ue)r

⁹¹¶e man ma toste(m)ps la u(ost)ra seyoria / axi co(m) as(er)ujdor seu sp(eci)al /
dada en uale(n)cia / en ·XV· d(e) juliol

⁹²p(er)lo u(ost)ro hu(m)jl s(er)ujdor toste(m)ps en

⁹³jh(es)u(crist) saluador frar(c) f{ranc}esch

⁹⁴exjm(e)nis

II

[València, 12.3.1396]

- ¹ Molt alt princep eseyor / sapia lauostra altea / q(ue) feyta als juratz e alco(n)
² seyll de la ciutat p(er) mosen ·p(ere)· dart(e)s molt altame(n)t la relacio q(ue)
uos seyor
³ manauetz / els an enseyat sobra aço sag(u)ra afeccio euoler / esens dup
⁴ ta queu faran p(er) gujsa / q(ue) uos naserez molt co(n)te(n)t / es uer seyor
ques
⁵ tenen fo(r)t p(er) tocatz ca(n)t lus auetz pres lur misagger ço es mis(er) ·p(ere)·
d(e)s
⁶ soler lo q(ua)l els an axi co(m) alu(m) lur e ap(ro)pia anjma / p(er) queus
placia seyor q(ue)l
⁷ deljuretz d(e) p(re)se(n)t efer netz uost(re)s afers / seyor molt alt sien uos acor
⁸ uostres notablas ciutatz eujlas / car ala fi / aq(ue)stas uos han atraura
⁹ d(e)l fa(n)ch eama(n)tenir uostro estame(n)t / seyor grajtz molt a jh(es)u(crist)
q(ui)us fa
¹⁰ aquesta t{an} gra(n) etan aseyalada honor laq(ua)l yam(e)s no feu anagu d(e)
uost(re)s
¹¹ p(re)decesors / ço es q(ue) ..s aga.....apa d(e) uostra seyoria / ehabita(n)t en
uostro
¹² regna / creetz me seyor q(ue) p(er) tot cert açi esta amagat gra(n) fet etan
gra(n)
¹³ most.... glo..a ehonor eprof.t / q(ue) yames .o seria pe(n)sat / axi co(m) d(e)
p...
¹⁴ en p... sa descobrira / ab la ajuda d(e) nostro seyor / placia seyor ala uos
¹⁵ tra altea q(ue) la justicia d(e)l Regna uos {s}ia acor / car en aço esta la uostra
¹⁶ p(ro)sp(er)itat / ela uostra bona fama ela uostra saluacio / uageus seyor lo cor
¹⁷ ~~seyor~~ q(ue) deus d(e)l cel es aqu(e)ll q(ui) p(er) aço uosha fet Rey / eel es
aqu(e)ll q(ui)us ma(n)ten

- ¹⁸ eaq(ui) tot sol auctz en juy arespo(n)dra agudame(n)t d(e)l uostro regime(n)t /
(con)fiy
- ¹⁹ dela sua piatat q(ue) ell sera toste(m)ps abuos eus dara bo(n) co(n)seyll axi
co(m) la
- ²⁰ uetz fo(r)t necessari / epuys uos salu..a p(er) la sua merce / hu(m)jllme(n)t
seyor
- ²¹ ma recoman enla uostra m(er)ce / ap.....t d(e) obeir toste(m)ps ala uostra
seyo
- ²² ria / en totz uost(re)s maname(n)s / dada en uale(n)cia lo jor(n) d(e) se(n)t
g(re)gori papa
- ²³ (ser)ujdor hu(m)jll dela u(ost)ra altea
- ²⁴ en jh(es)u(cris)t saluador. Frar(e)
- ²⁵ fra(n)cesch exjmenis

Aparat de transcripció:

(1)

1 deça] no queda clar si està junt o separat 2 {go}g] pràcticament il·legible ; {o}brada] hi ha un forat 3 v{ostre}] no es llegeix, però sembla una u ; estad{a}] forat 4 ses] ratllat ; encast{re}] esborrat completament ; nos] té la essa esborrada, però encara se'n veu l'ombra 5 los] ratllat 6 {dreta}] esborrat, però es veuen ombres i caps de lletra ; fasat{s}] la essa no es llegeix 7 sus] lectura insegura 8 tingua{tz}] mig esborrat 9 men{y}ar] no queda clar si és una y o una g 10 pe{n}dra] mig esborrat però legible 11 factors] la efa està esborrada ; fo{ra}] la a ha desaparegut en un forat 12 p{u}xatz] però hi ha espai per a una altra lletra; potser p{ui}xatz? 14 tota] la a és una ombra ; ems] ratllat 15 p{er m}a] l'abreviatura de per es llegeix bé i del forat (restaurat) només se'n conserva una a 16 sa] lectura insegura ; {antiquitat}] només tat es pot mig llegir ; acc{ep}ta] hi ha un forat 18 Item és una ombra ; g{r}aciositat] forat 20 {con}seyllers] forat 21 tracten] poc llegidor 22 Item] mig esborrat 23 ecle{siastichs}] poc llegidor 24 alce{l}] en un forat ; irien] la segona i duu un accent, però no n'he observat cap més a les cartes 25 {sols}] esborrat i il·legible 26 {item}] es veu una ombra que no es pot identificar ; fe{t}a] sembla que hi hagi una altra lletra que no es llegeix 27 trob] podria haver-hi hagut una altra lletra al darrera, però està esborrada 28 guarda{tz}] forat ; q{ue}] esborrat, però es llegeix 30 per{ta}l] forat 31 eto{ta}s] forat 32 podetz] ombra 33 ne] ombra ; {aç}o] forat, però es veu la cua de la ce trencada 34 {lo}] il·legible ; {li}bra] esborrat 35 ordonat] tèrbol, però segur 36 {e sera a}] ombres il·legibles 37 {Item}] il·legible ; e defalimens quals que sien] addició a sobre de la línia; la crida és ^ i està situada a sota de la línia 38 {nol}s] només s'arriba a llegir la essa 39 {pot}] només ombres 40 {que}] esborrat, però es veu l'abreviatura superior de la q ; cle{m}ent] forat ; {e p}iados] hi ha un forat 41 anore{s}] forat ; cru{el}] forat 43 {riu}ra] forat 44 {e}masa] forat 48 con{trari c}s] només es veu l'abreviatura 9 ; se] ratllat 50 m{em}breus] només es veu mbreus 57 força{t}] sembla una erra i no pas una te ; alt{r}a] forat 58 terme{nar}] esborrat 62 o{ra}cions] esborrat però legible ; {per}sones] només es veu el pal de la pe amb l'abreviatura ; {pens en les}] es pot arribar a llegir pens: hi havia una crida ^, però s'ha esborrat l'addició superior 63 * hi ha un signe difícil

d'interpretar 65 uost{r}o] *esborrada però legible* 66 a{u}em] *però sembla que la u duu una cua de te* 67 ca{n}tarem] *s'ha oblidat l'abreviatura* 68 de] *una mica esborrat* 69 lax{et}z] *esborrat però llegidor* 71 memo{ri}a] *esborrat* 72 reguar{don}etz] *esborrat, però s'arriba a veure l'ombra de la d* 73 magnifi{ce}ncia] *lectura insegura* 74 de] *afegit a l'interlínia; hi ha una crida ^* 75 ajudan{t}] *lectura insegura, posar una r; efaentl{i}] lectura insegura* 79 cre{u}] *esborrat; mol{t}] esborrat; scriura{n}] sembla que s'hi pot veure l'abreviatura, però seria redundant* 80 enl{a}] *tèrbol* 81 sollem{pnitat}] *esborrat; {ciutat}] no es llegeix res* 82 sollempnitat] *eliminat amb dues ratlles, a sobre de la línia, indicant-ho amb un reclam ^, hi ha corregit festa; de{sit}ga] esborrat* 83 bo] *no és una lectura segura* 85 fa{eset}z] *esborrat* 86 fet{iy}llers] *no és una lectura segura* 87 du{q}uesa] *sembla una g* 88 guarda] *eliminat amb dues ratlles* 93 f{ranc}esch] *esborrat*

(II)

5 des Soler] *dez Soler ed. Riquer, però és llegeix clarament una essa llarga* 10 {tan}] *només s'hi veuen ombres i un forat* 11 {vo}s] *forat; ag{ats lo p}apa] un forat impedeix de llegir la frase* 12 {c}reetz {me} seyor {que}] *lletres mig esborrades, però legibles; açi] aci ed. Riquer, però el forat ha respectat la cedilla* 13 most{ra de} glo{ri}a] *lletres afectades per forats; eprofi{t}] afectat per un forat* 14 p{och}] *forat* 15 {s}ia] *forat* 16 u{o}stra] *forat* 17 seyor] *eliminat amb dues ratlles* 19 abu{os}] *forat, però legible* 20 salu{ar}a] *forat; aparellat] el forat només ha respectat ap{t}, i a la p s'hi veu clarament l'abreviatura* 21 apereyllats] *aparellats ed. Riquer* 22 manamens] *manaments ed. Riquer.*

Edició interpretativa (criteris de les *Obres* de Francesc Eiximenis: OFE)

I

[València, 15.7.1392]

¹Molt alt princep e seyor,

premesa deguda reverència a la vostra altea, sàpia la vostra saviea que estam totz deçà ab gran ²gog e alegria, oïda la gràcia e misericòrdia que miraculosament la omnipotència de nostro seyor Déu ha obrada en vós.

³Car siatz cert, seyor, que v[ostre] fet és estada sola obra de Déu, attès ço que fet avetz e attès vostro aver e poder e les altres co⁴sas neccessàries, e attesos los pasatggs dels altres ça prop pasatz com són estatz inprosperatz, axí com lo del duc d'Enjou e del duc de Lencast[re]. Per què resta que, per tal que aquell poder qui us ha guiat no-s partescha de vós, ans vos fortifich e us ⁵ferm, que vós molt més que dabans siatz attès al seu servey e a-dorar-lo pus sovín e pus devotament, e a fer ⁶justícia dreta e neta e ferma e contínua a totz vostres vasaylls; ne per hom del món fasats res contra Déu, e ab aytant ⁷vós sótz sus a empertostemps.

⁸Item, seyor molt alt, sàpia la vostra reverència que yo us he a escriura de neccessitat ço qui's seguex, ço és que vós tin⁹guatz gran guarda sobra vostro fyll en special, car axí m'és comanat, ço és en son mengar, beura, jaura; e en ¹⁰pendra reverèncias, que no sia tocat per nagú. Semblant dich a vós, e per gran causa, bé que no us puxa nomenar los ¹¹factors, mas que us plàcia que tostemps catalans fasen en vós e en ell aquest servey, ne fora éls yamés no us ¹²tengatz per segurs; e vaga fora tot hom que puxatz aver per sospitós en quina que manera.

E per açò en special acordé ab la ¹³seyora duquesa que pregàs, ans que manàs sens oir lo contrari, al vostro car e bon servidor en Nicolau Pugades que sens ¹⁴tota dilació anàs a vós e us informàs sobra les ditas cosas e altres moltes que él vos ha a dir, axí com aquell ¹⁵qui sap tota exa terra per experiència e us ha singular amor e afecció, a vós e a tot ço qui vostro és. E per ma fe, seyor, ¹⁶no contrestant sa [*antiquitat*] e propòsit de no navegar d'aquí avant, él acceptà los prechs de la dita seyora sens tota ¹⁷resistència, ofirent-sa tostemps a tota cosa a él posibla per la vostra honor e vida a créxer e a conservar fort liberalment.

¹⁸Item, seyor, per fermar vostra seyoria e per ajustar-vos mils ab Déu, vos plàcia anar ab exa gent ab tota veritat, g[r]acio ¹⁹sitat, sens perjudici de justícia. Nagú no y prena injúria, specialment en muyllers ne en donas acostades ne en béns ²⁰temporals. Axí ab vós sia oït en sa justícia lo poch com lo gran, e regitz-vos tostemps per famosos [*con*]seyllers; ne ecle²¹siàstichs tracten fetz criminals, ne siatz ne fasatz yamés res aseyalat sens conseyll d'òmens sensats e temens Déu.

²²Item, seyor, avem totz gran gog cant oïm dir que avetz liberalment remuneratz vostros servidós, e totz n'ich han escrit ²³fort longament a gran honor vostra. O seyor, e com se peneden ara moltz com no se n'anaren ab vós, diens los ecle- ²⁴siàstichs que foren bisbas e ls seglars que foren rics hòmens, e giten-na sospirs fins al ce[*I*]. O Déus, e quans n'i irien ²⁵[*sols*] que-ls sia dupta que-ls agatz mester! E encara, ab tot axò, veuretz que n'i iran moltz!

²⁶[*I*]tem, seyor molt alt, avetz feta obra maraveylosa e de la qual avetz guayat nom perpetual, de la gran proferta ²⁷que avetz feta al seyor rey per pasar en Sardeya; e avetz-lo animat a pasar, e per ocasió d'açò trob ya, se²⁸gons que og, que li fa proferta de mil-e-cincens bacinetz. Guarda[*tz*] açí quant hic ha que dir pensant lo servey poch que avem ²⁹aút, ab tanta cortesia que enseyatz a la terra.

³⁰Item, seyor, vos soplech que per [*ta*] que vostro regiment sia tostemps prosperat e que muyratz veyll e ab hereu e en sanitat de vostra

³¹persona, que vós, après Déu, honrretz los prelatz e ls eclesiàstichs e religiosos e to[ta]s les cosas de Déu, ne sofriratz que, si ³²podetz aver altra hostal, que yamés prenatz posada en casas religiosas ne en esgleyas, ne ls tolgatz res del lur ³³ne sofriratz que altra ho fassa. Sobra [aç]ò, si a Déu plau, vos scriuré longament, ans he proposat de acabar-vos ³⁴[lo] li[bra] que m faés començar, on sia posat lo regiment reyal, e us soplich que fasatz treladar lo libra que he ³⁵ordonat de cavaleria e bon regiment de la cosa pública, car tot ho faretz scriure per cent florins e per meys, ³⁶[e serà a] vós e als vostros lum e gran directori en totz vostros afers.

³⁷Item, seyor, per tal cant tot hom cau leugerament, soplech a la vostra altea que vostros peccatz e defalimens, quals que sien, sien axí amagatz que hom del món ³⁸[no·l]s sàpia, car açò provocarà vostro pobbla a aver-vos en gran reverència, e lo contrari induiria menyspreu, qui en son cas ³⁹[pot] molt noutra.

⁴⁰Item, seyor, fa mester, parlant ab deguda reverència, [que] siatz clement [e pi]adós més que rigorós, car clemència ab ⁴¹justícia fan ferm lo regna al príncep, e lo contrari lo porta a no res: nuyitemps hom cru[el] prospera a la fi, segons que posa la ⁴²Sancta Scriptura.

⁴³Item, seyor, devetz éser tostemps ab cara alegre, mas no molt rient, mas bé acuyllent; car masa [riu]ra ⁴⁴e masa parlar e masa moura los uuyls e·l cap fan menysprear lo príncep; e·l contrari lo fa prear, car és indici de ⁴⁵savieia, la qual ab composta alegria fa lo príncep amabbla per excés.

⁴⁶Item, seyor, ço que dit agatz, dit sia. És ver que ans que u atorguetz, ho deliberetz bé, car sobirana honor e fa ⁴⁷ma procura al príncep que·s preu de sa peraula e serva juramens e fe promesa e segurança dada; e lo ⁴⁸con[trar]i és una de les majors errós e legeas qui puxen éser en lo príncep.

⁴⁹Item, seyor, vos plàcia que siatz liberal, car tot lo món segueix lo seyor larch e gran remunerador, e fuig a l'avar. ⁵⁰Membre-us la paraula ab la qual Alexandra guayà l'Imperi Oriental, qui cra: *Mia sia la honor, e vostra la roba.* ⁵¹No res menys, emperò, està bé a tot príncep axí thesauritzar que no ces fer gran bé als seus e aga a què ⁵²recorrega en temps de necessitat.

⁵³Item, seyor, vos plàcia que tot estrany sia ab vós bé rehebut; e mal novell yamés no us torp, car aquí·s prova ⁵⁴fort la virtut del príncep, qui deu pensar que tota novitat, qual que sia, davala de Déu, qui la leva abans ⁵⁵al pacient que a tot altra.

⁵⁶Item, seyor, vos plàcia éser amador de las comunitatz e de la cosa pública, e de no pendrà guerra sens ⁵⁷lur consentiment. E lavors, forçat ne

yamés vuyllatz entrar ne fer entrar altra en bataylla, si ⁵⁸per pau podetz vostros fets termenar. E tostemps speretz victòria de Déu, e no la atribuatx a altra per res.

⁵⁹Item, seyor, que us plàcia que yamés hom cruel no posetz en regiment, ne sostingatz tirans ne res ⁶⁰qui favor lus dó, car tiran és la pus fera e cruel bèstia qui sia e-l món, la mort del qual és vida del pobla.

⁶¹Item, seyor, agatz personas stans en devoció qui tostemps pregunen Déu per vós, e no cauretz jamés. Siatz cert, ⁶²seyor, que oracions de santas personas vos sostenen e us han dada honor: en special ma [*pens en les*] dels ⁶³frases de la Val de Jhesucrist, e puy les dels frases de sent Francesch, los quals avetz oblidatz de totz puns, ⁶⁴Déus vos ho perdó. Dich-vos en veritat que en aquest convent sa fa tot jorn special oració per vós e per lo se⁶⁵yor rey, vostro fill, e per vostra expedició, regiment, vida e salvació, e és lo convent pobra, car nós ⁶⁶no avem rendas. E donchs, seyor, tramatz al convent qualche poch de forment o uns deu o vint flo⁶⁷rins d'aquels que Déus vos ha datz, e lavors cantarem e balarem davant Jhesucrist e sent Francesch, e cridarem ⁶⁸per les tronas: «Viva, viva lo seyor duch de Cicília!»

⁶⁹Item, seyor, fa mester que us convertiatz un poch a sent Francesch, que no-l laxetz de tots puns. Ab pocha me- ⁷⁰sió porietz fer una casa a Sogorb; per què, seyor, plàcie-us que le y fasatz. ⁷¹Item, seyor, plàcie-us de aver memòria com en Nicolau Pugadas vos ha servit molt en lo pasat e ara en ⁷²lo present, e de gran cor, e servirà tostemps. Per què us plàcia que-l reguardonetz segons que-s pertany a la vostra ⁷³magnificència, car fylla té ya gran per amaridar qui espera la vostra misericòrdia. Axí matex avetz aquí ⁷⁴ab ell matex altra bon servidor en Matheu Vidall, de nobla cor emvers tot vostro servey, lo qual pot obligar ⁷⁵la vostra seyoria per a tostemps, ajudant-lo en sos afers e faent-li misericòrdia. Gran amor, seyor, vos ⁷⁶han aquestz dos.

⁷⁷Item, seyor, la seyora duquesa és bé sana per gràcia de Déu e bé alegre per los bons novels que totz dias ⁷⁸ou de vós; e oirà milors, si a Déu plau. Seyor, tenitz ferm en vostro cor que lo vostro anar de Cicília a alcun gran ⁷⁹cap e aseyalat vindrà ab Déu. D'açò creu que molt n'agatz ligit e oit, per què no me'n cal pus scriura'n.

⁸⁰Yo, seyor, ma recoman humilment tostemps en la vostra gràcia e mercè, apareyllat tostemps als vostros manaments. ⁸¹D'estz jorns faem gran sollempnitat açí en la [*ciutat*] per la vostra victòria e honor, e yo preyqué e tota la gent ⁸²fèu aquell jorn gran festa; e ab gran alegria tot hom de[*sit*]ga continuament de vós oir tot bé e mylllorament ⁸³e novell bo,

car vostro bé glòria és de tota la nació, e de la casa d'Aragó specialment. Tot jorn, seyor, vos prech que siatz ⁸⁴entès en gràcias a aquell qui tanta gràcia vos ha feta, e après en lo bon regiment del pobla, que novelament ⁸⁵vos ha Déus comanat. E per dar glòria a Déu, e a vostra persona e casa seguretat, volrria fort que fa[éset]z ⁸⁶ley novela contra fetiyllers e metziners, car he entès que aquí's fan terriblas fetiyllas. Prech Jhesucrist que Él sia ⁸⁷tostemps en vostra guarda, e us endreç e us salva per sa mercè. Seyor, la seyora duquesa s'acomana humil- ⁸⁸ment en vostra gràcia. Sapiatz, seyor, que viu axí com se pertany de dona excel·lent e sàvia e de ⁸⁹muyller de tan gran seyor, en molta honestat e bonea, e per aytal se fa tenir davant Déu e davant ⁹⁰hòmens. Ya sabetz ses neccessitat: ajudatz-la, per amor de nostro Seyor, axí com son estament requer. ⁹¹E man-ma tostemps la vostra seyoria, axí com a servidor seu special.

Dada en València en ·XV· de juliol, ⁹²per lo vostro humil servidor, tostemps en ⁹³Jhesucrist salvador, frare Francesch ⁹⁴Eximenis.

II

¹Molt alt príncep e seyor,

sàpia la vostra altea que feyta als juratz e al con²seyll de la ciutat per mosèn Pere d'Artés molt altament la relació que vós, seyor, ³manàvetz, éls an enseyat sobra açò sagura afecció e voler, e sens dup⁴ta que u faran per guisa que vós na seretz molt content. És ver, seyor, que's ⁵tenen fort per tocatz cant lus avetz pres lur misagger, ço és miser Pere des⁶Soler, lo qual éls an axí com a lum lur e a pròpia ànima. Per què us plàcia, seyor, que'l ⁷deliuretz de present, e fer-n'etz vostres afers. Seyor molt alt, sien-vos a cor ⁸vostres notablas ciutatz e vilas, car a la fi aquestas vos han a traura ⁹del fanch e a mantenir vostro estament.

Seyor, graïtz molt a Jhesucrist, qui us fa ¹⁰aquesta tan gran e tan aseyalada honor, la qual yamés no féu a nagú de vostres ¹¹predecessors, ço és que [vó]s aga[is lo p]apa de vostra seyoria, e habitant en vostro ¹²regna. Creetz-me, seyor, que per tot cert açí està amagat gran fet, e tan gran ¹³most[ra] de glò[ri]a e honor e prof[i]t, que yamés [n]o seria pensat, axí com de p[och] ¹⁴en p[och] sa descobrirà, ab la ajuda de nostro Seyor.

Plàcia, seyor, a la vos¹⁵tra altea que la justícia del regna vos sia a cor, car en açò està la vostra ¹⁶prosperitat e la vostra bona fama e la vostra salvació. Vage-us, seyor, lo cor ¹⁷que Déus del cel és aquell qui per açò vos ha fet rey, e Él és aquell qui us mantén ¹⁸e a qui tot sol avetz en juý a respondra agudament del vostro regiment. Confy ¹⁹de la sua piatat que

Ell serà tostemps ab vós e us darà bon conseyll, axí com l'a²⁰vetz fort necesari; e puyt vos salv[ar]à per la sua mercè.

Humilment, seyor, ²¹ma recoman en la vostra mercè, ap[ererylla]t de obeir tostemps a la vostra seyo²²ria en totz vostres manamens.

Dada en València lo jorn de sent Gregori papa. ²³Servidor humil de la vostra altea, ²⁴en Jhesucrist salvador, frare ²⁵Francesch Eximenis.

Bibliografia

- Gimeno 2002: Francisco M. Gimeno Blay, «Produir llibres manuscrits catalans (s. XII-XV)», dins Lola Badia, Miriam Cabré i Sadurní Martí, eds., *Literatura i cultura a la Corona d'Aragó. Actes del col·loqui de Girona, juliol de 2000*, Girona / Barcelona, 2002, pp. 115-149.
- Monfrin 1967: Jacques Monfrin, «La bibliothèque de Francesc Eiximenis (1409)», *Bibliothèque d'humanisme et renaissance*, 29 (1967), pp. 447-487; reed. amb ampliacions a Daniel William, *Bibliothèques ecclésiastiques au temps de la papauté d'Avignon*, vol. I, París, 1980, pp. 287-306. Cito de la darrera reed.: *Studia bibliographica [=Estudis sobre Francesc Eiximenis, I]*, Girona, 1991, pp. 241-287.
- Nadal i Prats 1986: Josep M. Nadal i Modest Prats, *Història de la llengua catalana*, Barcelona, 1986.
- Riquer 1984: Martí de Riquer, *Història de la literatura catalana*, Barcelona, 1984, 4 vols.
- Rubió 1909-1921: Antoni Rubió y Lluch, *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*, Barcelona, 1909-21, 2 vols.